חרפת השיר
תהילת השיר

כדבר הזה לא היה באמת מאז הדגדגן המפורסם של יונה וולך זצ"ל. קם משורר, מקלמס לו שיר וכל הארץ כמרקחה.

הלוויה: עוד יש לה גואל לזקנה שלנו ואנחנו כבר נואשנו מתיקווה. אפילו אורי דן אומר שיר. מי היה מאמין!

עד שקמת, מחמור. עד שהתישבת, דרוויש. עד שקמת והתישבת וכתבת, יא דרוויש.

ותרעד הארץ, ותישום ותשרוק. ועשרה מתורגמנים מתרגמים עשרה תרגומים, ויש כבר רש"י ופוסקים ותוספות ופירושים. שום שיר עברי לא זכה לכבוד כזה מאז „ראיתיכם שוב בקוצר ידכם" של ביאליק או „אל טף ואל מטר" על מישמר־העמק של אצ"ג זצ"ל.

משורר דרוויש עם ידיד (יאסר ערפאת). באמצע: שרית ישי, אז כתבת „העולם הזה", ביירות, יולי 1982

מה לעשות. משורר בר־מזל. אומרים שיש לו אפילו מכונית־שרד כמו לקורפו שלנו, ושיהודה עמיחי ובולי — הדרווישים המקומיים — משחרים לפיתחו ומבקשים לגעת לפחות בקצה זקנו. אם יש לו.

★

שעת לילה מאוחרת בחיפה הנוחרת. סיהאם דאוד באה ממערכת עיתונה ובידה נוסח תרגומה שלה לשירו של דרוויש, שעליו אנחנו עוברים עכשיו שורה־שורה, מילה־מילה (עברכם שומע ערבית).

מה לעשות, התרגום נאמן, כמו שאומרים. נאמן עד מר.

שיר גרוע. אילו היו לו יומרות אמנותיות, הייתי אומר: גראפומאני. אבל אין לו. אז בסדר: סתם שיר פלאקאטי. נפוח מסיסמות חבוטות ומחשיבות עצמית.

לא, בהחלט לא כתב־אהבה. לא מזכיר בכלל את פטרארקה או הסונטות של וילהלם שייקספיר. צאו, יא יהודים, לכו, הסתלקו. קחו איתכם את העבר שלכם ואת עצמות מתיכם ואת התמונות שגנבתם מנופי מולדתנו, ולכו.

בקיצור: טראנספר. רק, הפעם, מן הצד השני. חרוות הטראנספר מדבקת כנראה. מה „גאנדי" הזאבי ואביידוב הכוהני ואלדד הצבועי וכהנא־הנתעב־סתם קוראים לטראנספר, אף זה הדרוויש קורא לו. מה זה מדבר על ג'וקים מסוממים וחברו על חיות דו־רגליות, זה מדבר על חרקים מעופפים (ארבה).

סימטריה של טימטום וקהות: טימטום וקהות כאן וטימטום וקהות שם.

אבל מניסיוננו אנחנו כבר יודעים שאין טימטום שאין לו הקשר. כמו שאין תל־עדשים בלי עדשים.

תשאלו, אז מה ההקשר?

ובכן, ההקשר הוא שמחמוד שלנו דווקא נמנה עם **המתונים**. נכון מאוד, מתון אצלם זה לא מתון ברנמארק או בסאן רמו. אבל לדנים ולסאן רמיסטים גם לא קרה מה שקרה לפלסטינים.

מה עושה מתון פלסטיני? באיוולתו כי־רבה ובחוש העיתוי המשובש שלו סבר כי הגיעה עת דודים: אני לדודי ובן־דודי לי. עמד ופירסם לפני כשנה מיכתב גלוי שבו קרא לדיאלוג פתוח עם עמיתיו הסופרים העבריים. ואף נזוף נזף בהם: אנחנו את שפתכם אנחנו שומעים ואת שיריכם וסיפוריכם אנחנו מתרגמים וקוראים, ואילו אתם אינכם שומעים את שפתנו ואינכם קוראים, לא את שירינו ולא את סיפורינו.

נכון, או כמעט נכון, לא?

★

כבר אמרנו: חוש עיתוי לקוי. קמה „חזית־הסירוב" שלהם — ולהם יש „חזית־סירוב" בדיוק כמו לנו, בהבדל זה שהאחת היא חזית־הסירוב של **הכובשים** ואילו השניה חזית־הסירוב של **הנכבשים**. ויש כאן הבדל־מה.

קמה איפוא חזית־הסירוב שלהם ואמרה בערך בזו הלשון: דמך בראשך, יא דרוויש.

ועמדו והתירו את דמו. קוראים לזה: איסור מגע עם אש"ף. סליחה, עם ישראל וישראליה.

נתבהל ידידנו המשורר המתון ונס על נפשו. ועד תוניס המעטירה הגיע בעיים רוחו. יפה זכר מה שאירע למתונים שקדמו לו: עיצאם סירטאווי, סעיד חמאמי. שניהם ז"לים כיום.

עבר זמן, זרמו המים בירדן ושכך הזעם ועימו הפחד. מחלו לו על רעיון הדיאלוג ואולי רק העמידו פנים שמחלו. נדמה היה לו שחלפה הסכנה וחזר פאריסה, כלומר לפאריס.

אומרים שאפילו מכונית־שרד יש לו שם. מכונית־שרד של גולים.

זה מודל מיוחד. לא דומה לשום מודל אחר.

בכל זאת, אדם קרוב אצל מכוניתו. חשש דרוויש שאולי יקום מי מבין משגאיו־מקנאיו הלא־מעטים (בעולם הערבי) ויזכיר לו את חטאו ב„קול הקורא" שלו, וחיבר את כתב־הפלסתר השירי הקטן שלו.

אם לא יועיל, אמר בנפשו, לא יזיק. לא לו ולא למכונית דגם פליטים.

קמה זעקה גדולה בארץ הצבועים. עמדו הכל וזעקו: הוא לא אוהב אותנו...

מה לעשות, באמת לא אוהב. אפילו, אולי, די שונא, בעצם. אתם במקומם הייתם אוהבים אותנו???

כרגיל, החמיצו הצבועים את העיקר. כמה פעמים באמת עוד נצטרך לחזור ולומר זאת?! העניין הוא לא של אהבה או שינאה, אפילו לא של קיצוניים ומתונים. העניין הוא עניין של שלום או מילחמה ואלימות. תשכחו מדרוויש. הוא לא מעניין ושירו לא מעניין וגם אין בו שום חידוש.

תשכחו מדרוויש ומהשיר הנפוח שלו — המדובר אחרי הכל **בכופר־נפש** — ותענו לי רק על שאלה אחת: אתם רוצים לעשות שלום עם הערבים?

כי אם התשובה היא חיובית, אשאל אתכם עוד שאלה. **האם תסכימו לעשות איתם שלום רק אחרי שיאהבו אתכם / אותנו!**

שאם כן, תצטרכו לחכות עוד הרבה זמן, הרבה הרבה זמן, הרבה יותר זמן אפילו ממה ששמיר או השני עם הג'וקים המסוממים מקווים לו.

נתן זך ■

כנגד

חבורת הזבל
או:
בִּרעי הביקורת

במה עסוקים סופרים ומשוררים בישראל באלה הימים?

ובכן, חלקם עושים במערכות־ישראל. „מערכות" תרתי משמע. כותבים מאמרים, סאטירות, מחזות, ספרים, מגייסים חתימות, מפגינים בכיכרות, וכו' וכו'. ייתכן מאוד שהכול (או הקול) באמת ללא הועיל, אבל אחרי הכל הרי מדובר בעתידה ובדמותה של המדינה הזאת. ומי המשכיל בעת הזאת ויידום?

ויש כאלה — והם כמדומה המיעוט הפעם — המסתגרים בבתיהם ומוסיפים לעסוק בשלהם. דומה שבישראל של היום אין להם מייצג נאמן יותר מאהרן אפלפלד שבחר דווקא באלה הימים להכריז כי ימים נסערים והרי־גורל מתדפקים עתה על כל דלת, ואילו הוא לא יפתח להם את פתח ביתו. משמע: את כתוביו.

אל נמהר לבוא אליו ואל דומיו בטענות. יצירות לא־מבוטלות רבות נכתבו דווקא בידי סופרים שהסתגרו כמותו בפני ריתחת העולם ומצוקותיו החולפות והמתמידות אשר קולמוסם לא הוכשר להתמודד עימן. ממש כדרך שיצירות ספרות ואמנות כבירות־ערך — חישבו לרגע על מוראות המ'לחמה של גויא — נוצרו דווקא בידי סופרים ואמנים שלא זה בלבד שפתחו את הדלת לזמנם, אלא אף יצאו לקדם את פניו ברחובות, בכיכרות ובשווקים. וגם ליד עמודי־התליה.

אחרי הכל, מה היתה הספרות והאמנות הגרמנית בנות המחצית הראשונה של המאה בלי אוטו דיקס וארנסט טולר, ליאון פויכטוונגר ואריך מריה רמארק, תומאס מאן וארנולד צווייג, ג'ורג' גרוס, ברטולט ברכט, קארל קראוס, קורט טוכולסקי וקתה קולוויץ — כדי למנות רק כמה שמות. מה היתה הספרות בלשון האנגלית באותו פרק זמן בלי המינגווי, דוס פאסוס, סינקלר לוי, איס ואפטון סינקלר, בן שאהן, ג'ק לונדון, סטיבן ספנדר ולואיס מקניס, גרייהם גרין וג'ורג' אורוול וה.ג'. ולס וברנארד שו. האם צריך למנות עוד?

אל נבוא איפוא בטענות — לא אל אלה, אף לא אל אלה. עניין של בחירה כאן ועניין של מזג, עניין של חינוך ובית אבא ומסורת והיפוכה — אנטי־מסורת, או ההתנגדות למסורת. ולא במקום האחרון: עניין של כלים המוכשרים להתעמת עם תכנים ידועים וכאלה שאינם מוכשרים. לא רק נרודה ומאיאקובסקי יש בעולם. יש גם רילקה.

קיימים איפוא כאלה וגם כאלה. ואוי לנו אם יבוא היום שבו יהיו לנו רק סופרים מן הזן האחד, זה או זה.

אבל בישראל קיים גם זן שלישי, שאותו לא הזכרנו: **הסופרים המתכוננים לוועידת אגודת־הסופרים.**

במקום הנכון

לא מתמול ולא משלשום אלא כבר מן היום שלפני חודשיים. שהרי אסור, חלילה, לאחר את המועד.

במה מתבטאות הכנות אלה? ובכן, קצת מתפטרים וקצת מתנכלים, קצת משמיצים וקצת רוקחים מיני מרקחת, קצת מארגנים „מחנות" וקצת מתכננים לערוף ראשים, קצת מבזים את עצמם וקצת את עמיתיהם. והעיקר: התארגנויות. או, זהו. בריתות והתארגנויות.

המטרה תמיד אותה מטרה: **להושיב את האדם הלא־נכון במקום הנכון.**

וגם זה, כמובן: להסיר ממנו את האדם הנכון. נו, זה כבר פועל יוצא מן המטרה הראשונה.

כיצד יש להם פנאי לכך? ובכן, סוד גלוי הוא: לאלה ולשכמותם יש תמיד פנאי. וכי מה יעשו בזמנם הפנוי? האם יחברו בו את מילחמה ושלום לטולסטוי או אפילו (רק) את יומי ציקלון לס. יזהר, את האלגיות הדואינזיות של רילקה או אפילו (רק) את לביבות הנפלא של טשרניחובסקי?!

דבר מוזר הוא, אך עובדה ידועה לכל: עסקנים ואמרכלים ספרותיים עיתותיהם בידיהם. אין סכנה שמישהו או משהו ייטלו אותם מידם. לכל היותר, יילכו לקבל מילגה ממשלתית כדי להתפנות עוד יותר...

אחריות מיניסטריאלית

על רקע זה, כלומר, רקע ההכנות לוועידת אגודת־הסופרים הבאה עלינו לטובה בחול־המועד הקרוב, יש לראות גם את מיכתבו של חבר **הנהלת** האגודה (להבדיל מן **הוועד** הרחב הרבה יותר) גיורא לשם, מיכתב שנשלח לחברי הוועד, למערכות העיתונים, ולסתם יהודים טובים ופחות טובים, ובו מסביר הכותב את הסיבות הנכבדות שהניעוהו להתפטר מן ההנהלה ומיו"רות הוועדה המיקצועית של האגודה, **שבה רשם לזכותו הישגים לא־מבוטלים**. על־מנת להישאר חבר ועד סתם.

במילים אחרות: לא שהתפטר מן הוועד, חלילה. רק מכהונתו המיניסטריאלית פרש על מנת להישאר חבר ועד מן השורה. מן השורה, כלומר, מאותה שורת מתנדבים יקרים הממנה שם, אצל הללו, את ה„מיניסטרים".

כל כך למה?

ובכן, לא את כל הנימוקים מוכן הכותב הנכבד לגלות לנו, אף כי הקורא את מיכתבו בעיון, ומ' עיין גם בין השורות, תמה **אלו נימוקים נוספים עשויים בכלל שיתקיימו!** שיתקיימו — משמע בטבע. בטבע האנושי ובטבע בעלי־החיים שמהנ העפיל בן־האדם, לפי גירסה אחת, כדי לאכוי תפוח ולהיות מגורש מן הגן, ואילו על־פי גירסו אחרת — כדי להיבחר לוועד אגודת־הסופרינ ולחלק שם תפוחים. תפוחים, קרי: כל מה שהארג חפץ ביקרו ומוכן לתת נפשו — וכל מה שיש או שאין בה — בעבורם.

חלק מנימוקיו — כותב לנו מר לשם — „מקומם הטיבעי ברשות הפרט," ואילו חלקב האחר — „הפן הציבורי שבהם הוא עיקר."

אף הוא עצמו, מוסיף הכותב, „אינו יודע להפריד הפרדה של ממש" בין הדבקים: בין דברים שברשות הפרט לבין עניינים ש„הפן הציבורי שבהם הוא עיקר."

אנחנו, לעומת זאת, כסבורים היינו כי הפרדה ממין זה מושכל ראשון היא לאמן, לסופר כמו למשורר או למבקר.

המחלה החריפה

אבל גיורא לשם כנראה שבאמת אינו יודע להפריד. אחרת לא היה מגלה לנו במיכתבו כי „התרפת מחלתי למן הקיץ האחרון שיבשה את סדר יומי ואת עבודתי הספרותית."

ושוב: אנחנו לתומנו היינו סבורים עד כה כי זה בוודאי ובוודאי מסוג הדברים אשר „מקומם

על גבול המידבר

אבל אם ידענו את האפשרויות הנמוזות בא"י בשביל התיישבות מיליונים של עולים חדשים, לא נעלם מאתנו שא"י אינה ריקה לגמרי מאוכלוסין. משני עברי־הירדן יושבים כמיליון ערבים לא מאתמול ולא משלשום, וזכותם לחיות בארץ הזאת, להתפתח בה וליהנות מעצמיות לאומית היא קיימת וברורה, כמו שקיימת וברורה זכות העם העברי לשוב למולדתו, להפרות את שממותיה ולהקים בזיעת־אפו, הונו, יזמתו ומאמציו ישוב, משק ותרבות אשר יבטיחו את קיומו הלאומי ברשות עצמו. התנאים האובייקטיביים בארץ מאפשרים קיום של שתי הזכויות הללו. ידענו שבעבודתנו בארץ עלינו לכבד את זכויות תושביה הקיימים; ואם הפגישה הראשונה שלנו עם שכנינו היתה טראגית, לא אשמתנו היא. אולי גם לא אשמת שכנינו. יש מאורעות היסטוריים העומדים מעבר לקנה מידה זה. מאורעות אוגוסט 1929 לא היו בשבילנו אפתעה. עוד לפני 25 שנה ידענו שאנו עומדים בפני אפשרות זו...

אם ברצינות אתם מדברים על הגשמת הציונות – הרי פירוש הדבר שאנחנו נעשים שוב לעם מזרחי, ונוטעים את עצמנו בסביבה גיאוגרפית ומדינית חדשה. והיעלה על הדעת שנתעלם מהבוחות הפועלים בסביבה חדשה זו!

התוכן המוסרי של הציונות וצרכיה החיוניים, המנשיים מחייבים פוליטיקה של התקרבות והבנה הדדית עם שכנינו הערבים גם בשטח הכלכלה והתרבות וגם בשטח הפוליטי. אנו מחייבים שינויים קונסטיטוציוניים במשטר הארצישראלי בכיוון של שיתוף תושבי הארץ בשלטון...

דוד בן־גוריון, „ציונות קלה וחמורה", פתיחת־הוועדה בקונגרס הי"ז בבזל, תרצ"א, 1931